

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 8 april 1935 kl. 3 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 4, i anledning av väckt motion angående obligatorisk undervisning i folk- och småskolor i hälsovård och regler för ett hygieniskt levnadssätt.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 80, har herr *Norman* m. fl. hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t göra framställning om sådana åtgärder, att undervisning i hälsovård och regler för ett hygieniskt levnadssätt införes som obligatoriskt undervisningsämne i folk- och småskolornas samtliga klasser upptaget i timplanen.

I avseende å motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har inhämtat utlåtanden över motionen från *skolöverstyrelsen* och *medicinalstyrelsen*, och äro dessa utlåtanden såsom bilagor fogade härvid. Efter att hava berett centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening och städernas folkskolinspektörsförbund tillfälle att yttra sig över motionen, har utskottet jämväl från dessa sammanslutningar fått mottaga yttranden i ämnet.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening har erinrat om att redan vid förarbetena till den nuvarande undervisningsplanen frågan om att upptaga hälsolära med nykterhetsundervisning såsom ett särskilt ämne i folkskolans undervisningsplan diskuterades, men att yrkandena härom avvisades med motivering att det måste anses eftersträfvansvärt att de särskilda ämnena i folkskolan kunde minskas i stället för att ökas i antal. Därmed avsåges ju ingalunda, att ämnet skulle uteslutas. Det borde enligt centralstyrelsens mening ansluta sig till övriga läroämnen och beaktas av läraren i all hans gärning. Centralstyrelsen har ock understrukit betydelsen av att särskilda läroböcker i hälsolära, avsedda för barnen, samt handböcker i ämnet för föräldrarna vore allmänt tillgängliga. Centralstyrelsen framhåller också de möjligheter, som nu erbjuda sig genom radion. Slutligen förordas att, såsom i rätt stor utsträckning redan sker i Stockholm, vid föräldraaftnar föredragen upptaga som ämne praktiska råd och upplysningar i hygieniska spörsmål.

Städernas folkskolinspektörsförbund har anfört, bland annat, att man icke finge överskatta betydelsen av enbart undervisning. Det vore nämligen icke endast undervisningen i och för sig, som förde till det önskade

resultatet, utan en ständigt återkommande appell till barnen samt den fortlöpande kontrollen av deras hälsovanor. Dessutom hade skolläkarens verksamhet samt icke minst den dagliga hygieniska livsföringen i skolan den allra största betydelse. Det vore först samspelet mellan alla dessa faktorer, som förde till målet: barnens invänjande i en hygienisk livsföring. Förbundet kunde icke finna, att något särskilt läroämne för denna undervisning behövde tillskapas. I praxis hade det visat sig mycket väl kunna göra att tillgodose motionens syfte beträffande dylik undervisning utan särskilt ämne för ändamålet. Vidare syntes det knappast vara möjligt få rum med ett nytt ämne på den redan hårt belastade timplanen. Till sist — och det vore det viktigaste — skulle undervisning i saken en viss timme i en viss klass göra vida mindre effekt än den under hela skoltiden ständigt återkommande appellen.

Beträffande önskvärdheten av särskilda handböcker för lärare och föräldrar ville förbundet instämma med motionärerna. Någon särskild lärobok i hygien för barnen torde däremot icke behövas.

Utskottet. Såsom av skolöverstyrelsen framhållits ingår hälsolära under de sista skolåren som ett betydelsefullt led i folkskolans naturkunnighetsundervisning och jämväl på ett tidigare skolstadium komma de hygieniska synpunkterna, närmast i anslutning till hembygdsundervisningen, under beaktande. Vid ett stort antal skolor, även på landsbygden, äro ock dessa synpunkter tillgodosedda genom anordningar för bad, tandvård och dylikt. Dock äro förhållandena i förevarande avseende mycket skiftande inom de särskilda skoldistrikten och torde helt visst inom åtskilliga skoldistrikt lämna mycket övrigt att önska.

Motionärerna hava ifrågasatt, att undervisning i hälsovård och regler för ett hygieniskt levnadssätt skulle införas såsom obligatoriskt undervisningsämne i folk- och småskolans samtliga klasser, upptaget i timplanen. Utskottet anser i likhet med skolöverstyrelsen, att stora svårigheter skulle möta att införa ifrågvarande undervisning såsom särskilt läroämne. Värdet av en sålunda anordnad undervisning i hälsolära torde icke heller böra överskattas. Det är nämligen icke enbart genom undervisning vissa timmar som ett gott resultat kan nås. Av största vikt är också, att barnen, genom skolans ingripande i lämpligt sammanhang, vänjas vid ett hygieniskt levnadssätt.

Syftet med motionen torde kunna främjas, därest, såsom motionärerna föreslagit, en för läraren avsedd handledning, innehållande ej blott anvisningar och råd rörande lärostoffet utan ock uppslag och vägar för en systematisk fostran till goda hälsovanor, komme till stånd. Av stor vikt är, att en dylik handledning utarbetas med anlitan av såväl pedagogisk som medicinsk sakkunskap.

Givetvis är det angeläget, att lämpliga läroböcker komma till användning vid undervisningen i hälsolära, vare sig lärostoffet inrymmes i en särskild lärobok eller intages i läroboken i naturkunnighet. Även i sistnämnda fall torde lärostoffet i den del av läroboken, som behandlar hälsoläran, böra givas ett systematiskt och fylligt innehåll.

Slutligen synas hemmens möjligheter att bibringa de unga undervisning i hälsovård och fostran till ett hygieniskt levnadssätt böra ökas genom åtgärder, som äro ägnade att väcka intresse för saken och insikt i de spörsmål, varom här är fråga. Detta torde i icke ringa mån kunna åstadkommas exempelvis genom samverkan mellan skola och hem samt spridandet av ströskrifter, däri ifrågavarande spörsmål på ett populärt sätt upptagas till diskussion.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, det Kungl. Maj:t måtte låta utarbета en handledning för lärare vid undervisningen i hälsolära vid rikets folkskolor ävensom, i anslutning till vad av motionärerna och utskottet i övrigt anförts, vidtaga de åtgärder, som kunna befinnas påkallade för främjandet av barnens fostran till ett hygieniskt levnadssätt.

Stockholm den 8 april 1935.

På utskottets vägnar:

EDGAR SJÖDAHL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Sjödahl, Tham, Olof Carlsson,* Wijkström, Carlström, Verner Andersson, Swartling** och *Bäckström*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Yttrande av medicinalstyrelsen.

Med överlämnande av ett av medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd för vetenskapsgrenen pediatrik, medicine doktor H. Ernberg i ämnet den 11 mars 1935 avgivet yttrande får medicinalstyrelsen för egen del och i anslutning till vad Ernberg yttrat anföra följande.

Från allmän hälsovårdssynpunkt finner styrelsen det synnerligen önskvärt, att undervisning i hälsovård och regler för ett hygieniskt levnadssätt införes som obligatoriskt undervisningsämne i folk- och småskolor.

Innan så sker torde emellertid lärostoffet och anvisningarna böra granskas från såväl pedagogisk som medicinsk synpunkt, varvid bland annat bör tillses, att undervisningen på ett naturligt sätt anknytes till gällande bestämmelser om allmän hälsovård och bekämpande av smittsamma sjukdomar av olika slag.

Beträffande frågan om distriktssköterskornas medverkan vid den nu ifrågasatta undervisningen synes det medicinalstyrelsen, att detta spörsmål lämpligen bör tagas upp till behandling först sedan distriktssköterskeorganisationen blivit genomförd.

Medicinalstyrelsen får alltså tillstyrka motionärernas framställning.

Stockholm den 14 mars 1935.

På Kungl. Medicinalstyrelsens vägnar:

Magnus Herrlin.

| *B. Grapengiesser.*

Till Kungl. Medicinalstyrelsen.

Av medicinalstyrelsen anmodad att yttra mig över en skrivelse från eklelesiastikdepartementet angående riksdagsmotion nr 80 om ifrågasatt obligatorisk undervisning inom landets folk- och småskolor i hälsovård och regler för ett hygieniskt levnadssätt, får jag härmed vördsamt anföra följande.

De spörsmål, som motionärerna avhandla, äro ur folkhygienisk synpunkt av stor betydelse.

Att undervisning till folkskolans barn kan göra nytta och måhända stor nytta genom på ett konkret och lättfattligt sätt meddelade regler för ett förnuftigt levnadssätt, synes mig uppenbart. Och en sådan undervisning, ett sådant väckt intresse bör kunna vara till gagn såväl för barnen själva som för deras hem.

Det avgörande är, huru denna undervisning sker. På sina håll, exempelvis i Finland, har en dylik undervisning i form av praktiska s. k.

hälsostunder utförts av sjuksköterskor, »hälsosystrar», som hålla praktiskt lagda lektioner för barnen. Detta sker således där av personer direkt skolade därför och man tycks där ha haft god erfarenhet därav. Men det må gärna medgivas, att resultatet av en dylik verksamhet, lagd på ena eller andra sättet är mycket svårt att säkert fastställa och de olika metodernas resultat svåra att jämföra med varandra.

Med den utbyggnad och förbättring av distriktssköterskeorganisationen, som medicinalstyrelsen med statsmakternas tillhjälp f. n. strävar att förverkliga skulle måhända så småningom åtminstone i vissa trakter i stigande grad skolade distriktssköterskor kunna deltaga däri.

Men det dröjer ännu åtskillig tid, innan denna distriktssköterskeorganisation även i bästa fall blir utbyggd. Sköterskorna äro avsedda att vara konsulenter och i främsta rummet hemkonsulenter. Helt säkert komma de också att bli skolsköterskor och i en hel del fall kan det då sannolikt med fördel vara lämpligt och praktiskt att sköterskan deltagar i en hygienisk undervisning i folkskolorna, där detta låter sig göra och hennes tid medger det.

I ett tidigare yttrande till medicinalstyrelsen i hithörande spörsmål tänkte jag mig möjligheten av, att sköterskorna i framtiden skulle kunna i avsevärd mån deltaga i en sådan undervisning i folkskolorna.

Denna sköterskeorganisation är emellertid som nämnt ännu ej färdig och även oavsett detta visar det sig, att sköterskans arbetsuppgifter enligt det planerade programmet komma att bli så mångskiftande att man näppe- ligen kan tänka sig, att hon regelbundet ensam sköter om en dylik hälsoundervisning i sitt distrikts samtliga folkskolor. Att med bestämdhet yttra sig om i vad mån detta låter sig göra är omöjligt utan ingående kännedom om de lokala förhållandena, som givetvis äro mycket skiftande i olika distrikt.

De båda vägarna behöva för övrigt ingalunda utesluta varandra.

Skall en sådan undervisning genomföras obligatoriskt i samtliga folk- och småskolor kan detta f. n. ej ske utan lärarnas medverkan och även framdeles är något dylikt väl knappast tänkbart utan deras hjälp.

En sådan undervisning skulle ju ha den fördelen, att den kunde genomföras med gemensamma direktiv för hela landet och utan annan kostnad än den som föranleddes av behövliga läroböcker och upplysningskrifter.

Motionärernas resonemang angående förutsättningarna för att en sådan undervisning skall få goda resultat, synes mig vara riktigt. Det fordras dels en skriftlig handledning, en lärobok eller handbok, vilket man nu vill kalla det, för lärarna, dels en enkel och lättfattlig liten lärobok för barnen och slutligen en folkskrift, anknyttande till de föregående, avsedd för hemmen.

Man kan hysa vissa tvivelsmål om, att lärarna alltid skulle ha tid och intresse och kanske också att de i en del fall skulle vara lämpade för en sådan undervisning. Jag har tidigare framhållit synpunkter i denna riktning. I vad mån sådana betänkligheter äro berättigade sammanhänger med omfattningen av innehållet av en sådan undervisning från lärarnas sida. Det beror med andra ord till en icke ringa del på huru dylika läroböcker och folkskrifter skrivas.

Jag har läst den av Med. Dr. N. Brinke författade »Handbok i hygien för lärare vid våra folk- och småskolor» samt hans »Lärobok i hälsovård för folk- och småskolans barn». Ett tredje arbete av samma författare

»Handbok i hälsovård för föräldrar» har jag ej lyckats anskaffa. Det är med dessa upplysningsskrifter eller läroböcker, som de erfarenheter gjorts, om vilka motionärerna nu tala.

När man söker bilda sig en uppfattning om denna sak, är det givetvis en stor fördel, att dylika skrifter redan finnas. Hela frågan blir därigenom på ett välgörande sätt konkret och man har all anledning att vara Dr. Brinke tacksam för hans insatser på detta område. Att ingå på en detaljgranskning av de båda skrifter jag kan yttra mig om, skulle här föra för långt. Jag måste inskränka mig till i huvudsak vissa allmänna synpunkter.

»Lärobok i hälsovård för folk- och småskolans barn» synes mig vara lättfattlig och — så vitt jag kan bedöma det — vara hållen inom en lämplig ram. Den har dessutom en mycket viktig och god egenskap: den är rolig och medryckande skriven och innehåller, trots sitt klokt nog ringa omfång, en hel del praktiska och nyttiga detaljupplysningar. Jag skulle tro, att den intresserar barn och att barn kunna förstå och tillgodogöra sig framställningen. Givetvis bör pedagogers uppfattning och erfarenhet om den lilla boken också inhämtas.

Jag kommer så till det väsentligt vidlyftigare arbetet: »Handbok i hygien för lärare». Även den är ju att betrakta som en lärobok. Titeln »handbok» har kanske valts av psykologiska skäl och för att även med avseende på titeln skilja den från läroboken för barnen.

Avsikten med denna bok är givetvis att ge lärarna den kunskapsbas som för dem behövs, när det gäller undervisningen i dessa ting till barnen. Detta är säkerligen en ännu mycket svårare uppgift än den förstnämnda. Har man någon egen erfarenhet om svårigheterna vid populärmedicinskt författarskap, inser man detta. Det är av stor vikt att alla fakta och omständigheter som meddelas, äro enligt vetenskapens nuvarande ståndpunkt otvivelaktigt riktiga och vederhäftiga och att det som meddelas så litet som möjligt skall missförstås. När detta till på köpet gäller meddelandet av kunskaper till en hel lärarkår i ämnen, som åtminstone delvis och särskilt i fråga om vissa tankegångar och slutledningar äro för dem ganska främmande, inser man de stora svårigheterna.

I betraktande av dessa stora vanskligheter får jag, som min personliga uppfattning säga, att Brinkes bok har mycket stora förtjänster.

Jag skall här, innan jag ingår något på en granskning av boken, bedja få inskjuta en liten reflexion.

När i vårt land den tanken först fördes fram, att lärarna skulle i stor stil undervisa barnen i hygieniskt goda vanor och därigenom också i gynnsam riktning påverka hemmen, var det en synpunkt som alldeles särskilt sköts i förgrunden, den nämligen, att det skulle vara mätningar och vägningar av barnen i skolan d. v. s. barnens längdviktförhållande, som skulle göra detta möjligt för lärarna. Dessa indextal skulle vara nyckeln till bedömandet av barnens hälsotillstånd. Dessa tal skulle göra det för lärarna möjligt att så att säga sovra ut de klena barnen från de friska. Med andra ord lärarnas uppgift skulle inte endast vara undervisande utan den skulle innebära ett annat moment nämligen att också sätta dem i stånd till en diagnos.

Det förefaller som om den kritik, som riktades mot denna åskådning eller mot de stora överdrifterna i denna agitation, bidragit till en annan och vederhäftigare uppfattning på denna i detta sammanhang viktiga

punkt. Detta märkes tydligen exempelvis på kapitlet »Skolålderns hälsotillstånd» i Gunnar Dahlbergs nyutkomna arbete »Sjukdomarna och samhället» (Medicinskt Folkbibliotek).

Även i Brinkes nu föreliggande handbok framträder en strävan till denna dubbla uppgift för lärarna, sålunda dels en undervisning i vissa hälsoregler, dels till en viss grad en diagnos. Hos Brinke ha emellertid mätningarna och vägningarna fått en mera blygsam och mera rimlig plats och betydelse i programmet.

I den tidigare uppfattningen talades det mycket om och betonades ytterligt kraftigt lärarnas möjligheter att genom längd-vikt-beräkningar sovra ut de klena barnen och särskilt de kroniskt klena barnen.

I Brinkes framställning är det någonting helt annat som i diagnostiskt avseende kommit i första planet. Det är lärarna, som skola avskilja och sända hem från skolan de akut sjuka, de barn som befinna sig i smittosamt skede av särskilt de akuta förkylningssjukdomarna, och därigenom motverka dessa sjukdomars spridning i hem och skola och motverka att desamma skola taga en för barnet farlig vändning.

Det kan då vara av ett visst intresse att konstatera att båda dessa uppfattningar, som dock äro ganska åtskilda, på den korta tid de propagerats ha accepterats med stor entusiasm och övertygelse av lärare och andra för hälsovårdsfrågor varmt intresserade personer.

Det som Brinke skjuter i förgrunden nämligen de akuta förkylningssjukdomarnas betydelse synes mig vara vida mera befogat. Där äro möjligheterna måhända också större att genom lärarnas medverkan uppnå resultat. Jag är fullt ense med Brinke om, att dessa sjukdomar spela den ur medicinsk synpunkt dominerande rollen under skolåldern och det vore i hög grad önskvärt om något väsentligt kunde nås på den väg Brinke föreslår.

Det är mycket stora förhoppningar som Brinke fäster vid möjligheterna att bibringa lärarna de erforderliga kunskaperna.

Först några ord om den diagnostiska sidan av saken.

Att undersöka ett barn i svalget är dock ingalunda alltid en så alldeles lätt sak, som Brinke framställer det. Själva tekniken är inte lätt. Att låta barnet gapa räcker inte, man måste också verkligen kunna se svalget ordentligt med tillhjälp av spatel eller sked. Och detta redskap skall användas på rätt sätt annars har man ingen nytta av det. Slutligen gäller det också att man måste kunna bedöma vad man ser. Och att avgöra om det man ser i svalget eller de eventuella körtelsvullnader man känner på halsen visa att barnet är i smittosamt stadium eller på grund av andra orsaker bör hemförlovas är en svår sak. Så enkel den än möjligen kan förefalla är det en sak, som fordrar icke så liten medicinsk skolning och erfarenhet.

»Se ett par gånger de *friska* barnen i halsen» säger Brinke, »med deras blekt ljusröda mjuka gom och mandlar och det blir sedan en lätt sak att se skillnaden mellan en sjuk och förkylningssjuk hals». Jag undrar, om det alltid är så lätt. Och vidare: råder en utbredd influensaepidemi, lindrig eller svår i klassen eller skolan, undrar jag om läraren över huvud taget hittar några barn med den bleka slemhinnan. Skall han då hemförlova hela klassen? Och när det gäller barn, som hostar lite? Inte vore det alltid lämpligt att sända hem ett sådant barn. Är det för läraren en smal sak att diagnostisera, om det är en börjande kikhosta eller en bör-

jande mässling eller en helt beskedlig hosta, som kanske inte är smittosam eller av någon egentlig betydelse? För en läkare äro dessa saker i alla händelser mången gång ingalunda lätta utan tvärtom ganska kinkiga att bedöma.

Temperaturmätningarna tillmätas av Brinke ett avgörande värde och utan tvivel ha de ett stort praktiskt sådant. Men — för att taga ett exempel på Brinkes framställningssätt — skriver han på ett annat ställe om barn, hos vilka en något förhöjd temperatur kvarstår en längre tid så »kan detta bero på att barnet — med eller utan samtidig akut förkylnings- etc. sjukdom — har någon annan smygande mer eller mindre långvarig sjukdom såsom tuberkulos m. m.» Det är riktigt att så kan vara fallet. Men det är också en bland barnläkare allmänt känd erfarenhet, att en sådan utdragen s. k. subfebril temperatur — ej i sällsynta fall — utan ofta sammanhänger med konstitutionella faktorer, som betinga en långvarig lätt temperaturstegring. Men det kan då ofta gälla faktorer, som ej ha någon allvarlig betydelse. Barnet och temperaturen mår bra av att barnet kommer upp och ut. I sådana fall kan endast en läkare bedöma saken.

Jag vill med detta ha framhållit, att de diagnostiska svårigheterna på detta område äro vida större än lärarna genom Brinkes framställning få klart för sig. Med andra ord: läkarens mången gång nödvändiga sakkunskap borde kraftigare ha framhållits både i detta och i vissa andra avsnitt av boken. Det ligger annars nära till hands att en sorts kvasivetenskap, med allt vad därtill hörer, uppammas.

Jag vill därmed icke ha sagt att inte lärarna på detta område kunna göra nytta. Det är säkerligen välgörande att lärarna få klart för sig de akuta influensasjukdomarnas betydelse och vikten av att så gott sig göra låter och inom — låt mig säga — rimliga gränser hålla i detta avseende smittosamma barn borta från skolan. Men lärarna på landsbygden ha inte så lätt som möjligen i mindre och medelstora städer att i tveksamma fall omedelbart sända ett barn till skolläkaren.

I sin iver och sin entusiasm framställer Brinke enligt min mening hela denna eventuella uppgift såsom allt för lätt. Det hela är ingen konst. Alltsammans är utomordentligt enkelt — det blir ett av de intryck den icke medicinskt sakkunniga får av denna framställning. Detta har sina nackdelar och kan lätt föranleda bakslag.

Att skriva en sådan handledning för lärarna i detta diagnostiska avseende på ett sådant sätt att de bli intresserade för saken, men ej överskatta sin förmåga, är säkerligen ingen lätt sak. Detta beroende därpå, att den diagnostiska sidan av saken fordrar en helt annan utbildning och skolning än vad som i en bok ens med muntlig undervisning och demonstrationer kan meddelas till icke medicinskt skolade personer.

Men å andra sidan står en mor ideligen i en något likartad situation — fastän i vida mindre skala — när det för henne gäller att avgöra, om hennes barn på grund av förkylningssymtom bör gå till skolan eller icke — säkerligen felbedömer hon ofta situationen. Och det är utan tvivel behöfligt med en upplysningsskrift som så gott sig göra låter klargör dessa frågor äver för hemmen.

Och säkerligen ha lärarna stor nytta av att få en klokt lagd framställning om dessa sjukdomars utomordentligt stora betydelse för barnen i skolåldern. Det är utan tvivel som redan framhållits en av de centrala punk-

terna ur medicinsk synpunkt för hela barnåldern. Däri är jag fullt ense med Brinke. Men enligt min mening är en omarbetning av denna så att säga diagnostiska del av boken nödvändig.

Men vad denna del av lärarnas ifrågasatta uppgift beträffar, gör man måhända klokt i att ej allt för mycket överskatta densammnas betydelse.

Jag kanske bör i detta sammanhang betona, att den kritik jag i det föregående framställt ej bottnar i någon anmärkningslusta utan i en strävan att söka klargöra dessa spörsmåls innebörd och att bidra till att en dylik ifrågasatt undervisning från början — särskilt om den skulle göras obligatorisk — kommer in på så goda spår som möjligt.

Jag ber här få inskjuta några reflexioner om skolungdom ur hälsovårdssynpunkt, ur medicinsk synpunkt över huvud taget, som måhända kunna vara befogade.

När efter kriget med dess väldiga påfrestningar för de stora kulturfolkens ungdom man mera målmedvetet föranstaltade om en inventering, en undersökning i stor stil av ungdomens och barnens fysiska och psykiska hälsotillstånd, fann man en del förhållanden, som för många tedde sig som ytterst nedslående. Resultaten felbedömdes emellertid i ej ringa grad. Detta var alldeles särskilt fallet i Förenta Staterna, där värnpliktsmönstringar tidigare ej förekommit. Man »upptäckte» där en hel del, som i själva verket inte var några upptäckter.

Man fann exempelvis en mängd s. k. asteniska individer, magra, smala unga människor kanske med dålig hållning. Många verkade undernärda säkerligen utan att alls vara det. Många voro bleka utan att ha ett spår till anämi o. s. v. För att ej missförstås vill jag framhålla, att begreppet »undernäring» är någonting som i regel är omöjligt att genom en undersökning av individen i fråga fastställa.

Somliga drogo därav den slutsatsen, att det var fråga om en utbredd och ytterligt ödesdiger degeneration, som höll på att fräta sönder kulturfolkens ungdom. Man förstod inte, att det man såg i väsentlig utsträckning var fråga om växlande konstitutionstyper som alltid funnits och som för särskilt barnläkare och militärläkare voro väl kända, om ock till sin innebörd mer eller mindre förstådda.

På samma gång som dessa undersökningar framkallade farhågor för folkets hälsa och framtid uppkom av mycket begripliga orsaker också en påfallande optimism — jag skulle vilja säga en något naivt färgad optimism — angående möjligheterna till att finna botemedlen.

Det var denna uppfattning som helt nyligen fann väg till och fann ivriga förespråkare även i vårt land.

I en hel del fall ha dessa olika konstitutionstyper, asteniska och andra, en ganska ringa eller ingen betydelse, i en del andra fall förhåller det sig på annat sätt.

Hela denna populära åskådning om degeneration hos kulturfolken är vetenskapligt sett baserad på synnerligen svårbedömbara premisser, och vissa slutsatser äro minst sagt tvivelaktiga. Detta blir särskilt frappant, om man av vissa ungdomsgruppers konstitutionella habitus och utseende vill draga den slutsatsen, att man genom direkta åtgärder i hälsovårdsavseende mot dessa individer skulle nå resultat i form av ett höjande av folkets och framför allt rasens livskraft. Ur rashygienisk synpunkt är det helt andra synpunkter och angreppspunkter det måste bli fråga om. Om man närmast tänker på förhållande inom vårt eget folk är det för alla uppen-

bart att levnadsstandarden, näringen i folkets breda lager och den kroppsliga hygienien nu står på en helt annan nivå än låt oss säga för en eller annan mansålder sedan. En enkel eftertanke säger en att om en »degeneration», verklig eller förment, förefinnes, denna bottnar i helt andra orsaker. Samtidigt vill jag kraftigt betona att jag ingalunda anser, att allt är väl beställt i hygieniskt avseende inom vårt folk. Mycket återstår att göra i form av en fortlöpande upplysning och undervisning.

I en bok för lärare, som är avsedd att ge dessa ett begrepp om alla dessa ting är det viktigt att ej uteslutande betona de direkta åtgärdernas betydelse gentemot individerna, utan att också sätta dessa åtgärder i en riklig och rimlig proportion till vad man kan vinna. Det är samtidigt av vikt att en viss inblick i den rashygieniska sidan av saken gives.

Det synes mig i förbigående sagt ur didaktisk synpunkt mindre lämpligt att Brinke i sin bok låter kapitlet om rashygien avslutas med en redogörelse för de »standards» på friska respektive psykiskt klena barn, som man i Förenta Staterna givit en stor spridning. Vill man taga med denna redogörelse hade det varit lämpligare att placera den i annat sammanhang. Läsaren kan annars — säkerligen utan författarens avsikt — få den föreställningen att dessa ting ha ett mera direkt samband med rashygieniska problem än vad den i själva verket har.

De delar av Brinkes bok som äro skrivna för att ge lärarna en viss kunskap om de nervösa barnens läggning och vad dessa barns symtom närmast bottna i jämte en hel del andra kortfattade beskrivningar på en del för skolåldern karakteristiska sjukdoms- eller klenhetstillstånd avse ej egentligen någon diagnos utan en allmän populärmedicinsk orientering.

Därom är ingenting annat än gott att säga. Det kapitel t. ex. som avhandlar de psykopatiska barnen är enligt min mening i stort sett utmärkt väl skrivet. Inom en kort ram gives en lättfattlig och klar bild av vad det är fråga om, icke minst när det för lärarna gäller att handhava dessa barn. En sådan framställning måste vara klagörande och jag vore frestad att säga att redan en sådan framställning är en god motivering till en lärobok i hygien för lärare. Den är ett utmärkt exempel på Brinkes stora förmåga till en klar och kortfattad pedagogisk framställningskonst.

Detsamma kan i mycket sägas om de avsnitt av boken som avse att sätta lärarna i stånd till en undervisning i, till en propaganda för ett hygieniskt och förnuftigt levnadssätt. Så ifråga om näringens sammansättning och motarbetande av kaffemissbruk m. m. Vidare om praktisk beklädnad, tillräcklig sömn m. m. I vissa delar, t. ex. bostadsfrågan, saknar jag kompetens att bedöma framställningens detaljer.

Med vad jag anført vill jag ännu en gång betona, att jag ej har avsett och ej kunnat göra en uttömmande detaljgranskning utan jag har sökt att i huvudsak hålla mig till vad som synts mig vara viktiga principiella synpunkter.

Det som göres på ett sådant område som detta, när det gäller att skapa förutsättningar för och eventuellt stipulera en obligatorisk undervisning genom lärarna till barnen — det som göres i detta avseende — bör vara väl genomtänkt och så bra som möjligt. Detta är viktigare än att en sådan obligatorisk undervisning genomföres så fort som möjligt.

I fråga om den omständigheten, att de lärare i Skåne, som försökt denna undervisning, uttryckt sitt gillande, skulle jag vilja framhålla, att detta tyder på, att en sådan undervisning gärna meddelas av lärarna och att de

måhända också ansett de av Brinke utgivna böckerna för lämpliga. Jag vill dock inskjuta en liten reservation. Det hindrar ej att dessa böcker måhända kunna göras ännu bättre. Och vidare får man kanske också tänka på att en lärare, som till äventyrs ej i allo skulle gilla en sådan undervisning i den form den förelagts både gentemot honom själv och i fråga om lärarens undervisning till barnen, den läraren kan med en eventuell kritik lätt ge sig själv ett skenbart eller verkligt intryck av inkompetens. Något som man givetvis drar sig för. En enquête av detta slag får man måhända därför skärskåda med en viss kritik.

Sammanfattande ber jag få anföra följande.

Ett klokt organiserat arbete för en förbättring av hygienien bland skolbarnen och i hemmen är en viktig och betydelsefull sak.

I medicinalstyrelsens framställningar om en statsunderstödd profylaktisk hälsovårdsverksamhet ingår i programmet en förbättrad utbildning för tjänsteläkarna i barnavård och social barnavård samt i skolläkarearbete. Vidare en förbättrad utbildning av distriktssköterskorna i dessa hänseenden och en omorganisation av sköterskornas verksamhet.

Som ett ytterligare led i en sådan profylaktisk hälsovård för skolbarnen är motionärernas förslag om en obligatorisk undervisning av lärarna i hygien kombinerad med lämpliga folkskrifter säkerligen av värde.

Vid utformandet av riktlinjerna för en sådan undervisning i skolorna vore det enligt min mening klokt att principerna för undervisningen diskuterades och att de böcker som skulle användas granskades av en mindre delegation av barnläkare, tjänsteläkare och lärare under medicinalstyrelsens och skolöverstyrelsens ledning. Detta utesluter ej att dessa böcker skrivas av *en* person eller att de av Dr. Brinke författade böckerna kunna komma till användning dock först efter en viss omarbetning, åtminstone vad beträffar den bok, som vänder sig till lärarna. Boken till föräldrarna har jag ej haft tillgång till.

Remisshandlingarna återställas härmed.

Stockholm den 11 mars 1935.

Harald Ernberg.
Med. Dr. Överläkare.

Bilaga 2.

Yttrande av skolöverstyrelsen.

Till riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

Genom remiss den 15 februari 1935 har Kungl. Maj:t anbefallt skolöverstyrelsen att till utskottet avgiva yttrande över en av herr Norman m. fl. i första kammaren väckt motion, nr 80, angående obligatorisk undervisning i folk- och småskolor i hälsovård och regler för ett hygieniskt levnadssätt. Med anledning härav får överstyrelsen anföra följande.

Vad motionärerna anfört beträffande vikten av det uppväxande släktets fysiska fostran vill överstyrelsen för sin del vitsorda. På grund av sakens stora betydelse för såväl individen som samhället är det även enligt överstyrelsens mening synnerligen angeläget, att denna sida av barnens uppfostran vinner tillbörligt beaktande i både hemmet och skolan. Överstyrelsen delar ock motionärernas mening därutinnan, att de åtgärder i hälsovårdande syfte, för vilka barnen kunna bliva föremål i skolan, måste bliva av direkt och indirekt betydelse även för främjande av goda hygieniska förhållanden i hemmet, även om en dylik påverkan givetvis har sin begränsning, betingad av ekonomiska och andra förhållanden. Överstyrelsen har för sin del upptagit hela detta spörsmål till ett mera allsidigt övervägande i sin till Kungl. Maj:t den 2 september 1931 avgivna utredning angående anslag till kostnader för regelbundna läkarundersökningar vid folk- och småskolorna m. m.

Motionärerna betona, att de i nu förevarande sammanhang lämna å sido åtgärder av väsentligen ekonomisk innebörd för att uteslutande fästa uppmärksamheten vid problemets mera pedagogiska sida och framhålla, att mycket skulle kunna nås utan eller med ringa kostnader inom den nuvarande organisationens ram. Sammanfattningsvis uttryckes önskemålet sålunda, att barnen hela skoltiden igenom böra erhålla undervisning i reglerna att bevara sin hälsa och fostras till levnadsvanor ägnade att bevara och höja deras hälsotillstånd.

I motionen uttalas den uppfattningen, att folkskolan icke för närvarande är i stånd att fylla ett sådant krav, enär kunskaper i hälsolära meddelas endast i endera av skolans två sista klasser, och staten ej ställer några krav på verklig fysisk fostran från skoltidens början till dess slut. Med anledning av sistnämnda påstående vill överstyrelsen att börja med påpeka, hur härmed verkligen förhåller sig.

Hälsolära förekommer visserligen icke såsom ett särskilt ämne i folkskolan men ingår såsom en viktig del av ämnet naturkunnsighet. Redan i det i undervisningsplanen angivna målet för naturkunnsighetsundervisningen betonas, att denna undervisning bland annat skall hava till syfte att meddela kunskap om betingelserna för människans liv och hälsans bevarande. I en särskild anvisning härom i undervisningsplanen heter det: »Ett särskilt betydelsefullt moment i folkskolans naturkunnsighetsundervisning bör *hälsoläran* utgöra. Lämpliga upplysningar och anvisningar i fråga om kroppens vård böra lämnas, redan då vid undervisningen om människokroppen de olika organen omtalas. Den egentliga undervisningen i hälsolära bör dock tagas för sig och förläggas så långt mot skoltidens slut som möjligt, och bör hälsoläran därvid behandlas från vissa enhetliga synpunkter, varvid det blir möjligt att taga fram även sådana sidor av densamma, som icke osökt låta omedelbart ansluta sig till undervisningen om människokroppens byggnad och livsförrättningar. Såsom en sådan enhetlig synpunkt må särskilt framhållas den sunda levnadsordningen t. ex. i fråga om mat och dryck, arbete och vila. Med hänsyn till hälsoläras stora betydelse böra barnen i skolor med kursväxling, därest hälsolära icke redan ingår i årets kurs, i sista klassen genom en för dem särskilt avsedd avslutande undervisning erinras om det viktigaste av vad de i fråga om hälsoläran förut inhämtat.»

Men redan på ett tidigare skolstadium komma de hygieniska synpunkterna under beaktande. Naturkunnsighetsundervisningen skall grundläggas genom den s. k. hembygdsundervisningen i klasserna 1—3, och redan i andra klassens kurs ingå kursmoment sådana som hemmet (första klassen), skolan,

vår föda, våra kläder, våra bostäder, deras uppvärmning och belysning, våra möbler, vårt husgeråd m. m. Till denna undervisning kan anknytas en efter barnens mottaglighet och behov avpassad hälsovårdslära. Så sker också i praktiken. Vid ett stort antal skolor — även på landsbygden — äro hälsovårdssynpunkterna tillgodosedda genom anordningar för bad, tandvård (åtminstone borstning av tänderna) och andra hygienien direkt befordrande åtgärder. Det på skolans alla stadier obligatoriska ämnet gymnastik ingår ju som ett direkt led i skolans fysiska fostran. Numera är folkskolans lärarkår starkt intresserad för denna sida av uppfostrargärningen, och i stor utsträckning få nog folkskolans barn, så långt de yttre förhållandena det medgiva, lära sig goda hygieniska vanor under hela sin skoltid. Viktiga moment i hälsoläran repeteras och fördjupas i den obligatoriska fortsättningskolan i samband med ämnena medborgarkunskap och naturkunnighet.

Av det nu anförda torde framgå, att den fysiska fostran i folkskolan icke är fullt så försummad, som vissa uttryck i motionen kunna giva anledning att tro. Men åtskilligt mera både kan och bör göras för att främja denna viktiga angelägenhet. Överstyrelsen delar dock icke motionärernas mening, att tiden nu skulle vara inne för en »enhetlig reglering av barnens undervisning i hälsolära och fostran till hälsovanor» på sådant sätt, att denna undervisning upptages såsom ett särskilt obligatoriskt ämne på läro- och timplanen i folk- och småskolans samtliga klasser. Även om en dylik reform befunnas önskvärd, måste givetvis, innan statsmakterna fattade beslut i sådant syfte, i samband därmed en utredning föreligga, som visade, från vilket eller vilka ämnen i de olika klasserna enligt den nu gällande undervisningsplanen för rikets folkskolor tid skulle kunna tagas för det nya ämnet. Detta krävde tydligen överväganden av så ingående art, att överstyrelsen nu icke finner sig kunna gå närmare in på denna fråga.

Då motionärerna framhålla, att den nu ifrågakvarande undervisningen »kan lätt anknytas till övriga ämnen», ligger häri enligt överstyrelsens mening en riktig fingervisning. Främjandet av hälsovårdsundervisningen i skolan bör tills vidare ske inom ramen av nuvarande kurs- och timplaner. En synnerligen angelägen reform är den, som riksdagen tidigare uttalat sig för och som varit föremål för överstyrelsens utredning, nämligen ett allmänt införande i folkskolan av skolläkarinstitutionen. Härigenom skulle också, såsom överstyrelsen i sin utredning år 1931 framhållit, erhållas lämpliga sakkunniga organ, vilka kunde i samförstånd med skolans lärare och med hemmen leda och befrämja den hälsovårdande verksamhet, som lämpligen bör ankomma på folkskolan.

I sin förenämnda utredning, som innefattade jämväl riktlinjer för skolans hälsovårdande arbete, framhöll överstyrelsen i samband med de åtgärder, vilka i första rummet kunde anses ägnade att främja en utveckling i den riktning, riksdagen funnit önskvärd, vikten av, att en handledning i ämnet komme till stånd. Det vore oundgängligt, betonade överstyrelsen, att en dylik handledning för lärarna, måhända i viss utsträckning även för läkarna, bleve genom statens försorg utgiven efter en plan, som av överstyrelsen närmare skisserades. Då nu även motionärerna framhållit såsom nödvändigt, att till lärarens förfogande ställdes en handbok, ur vilken han kan hämta fyllig och säker handledning för sin undervisning och sina praktiska anvisningar, vill överstyrelsen ytterligare understryka detta behov. Överstyrelsen skulle med tillfredsställelse se, att tillkomsten av en dylik handledning snart kunde främjas genom riksdagens medverkan.

I övrigt finner sig överstyrelsen, såsom redan av det föregående framgått, böra avstyrka det i motionen gjorda yrkandet, »att undervisning i hälsovård och regler för ett hygieniskt levnadssätt införes som obligatoriskt undervisningsämne i folk- och småskolans samtliga klasser upptaget i timplanen».

I den slutliga handläggningen av detta ärende hava deltagit generaldirektören Holmdahl, avdelningschefen undervisningsrådet Engvall, undervisningsrådet Nylund, föredragande, och t. f. undervisningsrådet Falck.

Stockholm den 19 februari 1935.

Otto Holmdahl.

Sven Nylund.

| Gustaf Redelius.